

Gajdaški festival u Baranji

Tradicija umijeća sviranja i izgradnje gajdi u istočnom dijelu Hrvatske nematerijalno je kulturno dobro Republike Hrvatske. Unatoč priznanju i zaštiti koju time dobiva, živost gajdaštva i dalje ovisi o nekolicini nositelja tradicije.

U veljači ove godine na području općine Draž, u selima Draž, Gajić i Topolje održan je *Gajdaški festival* kao novi pokušaj oživljavanja gajdaške tradicije i ulaganja u njenu budućnost. Baranja ima dugu tradiciju gajdaštva, a baš su u spomenutim i ostalim selima podunavske Šokadije gajde do prije pedesetak godina bile glavne nositeljice glazbene prakse. Važno je napomenuti da se termin „gajde“ koristi u dva konteksta – prvi je općeniti termin za puhačke instrumente s mijehom, a drugi je za određeni troglasni puhački instrument s udarnim jezičcem tipa klarineta koji je karakterističan za područje Baranje. Gajdaštvo, što podrazumijeva sviranje i izradu gajdi, u Hrvatskoj je dugogodišnja tradicija, koja nažalost nije dovoljno istražena u stručnoj literaturi.

Gajde i gajdaši u prošlosti su bili neizostavan dio raznih glazbenih i životnih prigoda. Gajdaška glazba je bila bitna sastavnica na svadbama, (plesnim) zabavama, slavljinama, godišnjim običajima, crkvenim slavljinama izvan crkve, redovita pratnja pri plesovima i svim većim i manjim okupljanjima u zajednici. Gajdaši su bili vrlo cijenjeni i poštovani članovi zajednice, glazbenici, solisti (koji su djelovali uz naknadu), pjevači i zabavljači.

S vremenom su tambure i tamburaški sastavi preuzeli dominaciju, a gajdaštvo je gotovo izgubilo prenošenje i življenje tradicije u kontinuitetu te u kratkom periodu zamalo izumrlo. Prijenos znanja i vještina s generacije na generaciju te razvoj i inovacija interpretacija i kreacija bila je svedena na nekolicinu pojedinaca, uglavnom u poodmakloj dobi. Postojanje opasnosti od nepovratnog nestajanja ove tradicije zajedničkim radom nositelja iste i stručnjaka 2008. godine rezultiralo je donošenjem odluke Ministarstva kulture kojom je umijeće izgradnje i sviranja gajdi i dudu u istočnoj i središnjoj Hrvatskoj dobilo svojstvo nematerijalnoga kulturnog dobra. Takva odluka uvelike utječe na logističke i financijske potpore lokalnih i državnih vlasti, osmišljavanje, podupiranje i provođenje projekata vezanih uz očuvanje, dokumentiranje i evidenciju nematerijalne kulturne baštine. Osim toga, značajnu važnost ima i priznanje pojedincima i zajednicama koji se neprekidno trude prenositi nematerijalna znanja i vještine. Unatoč tomu što je nematerijalna baština na jedan način zaštićena od izumiranja, gajdaštvo u Hrvatskoj i danas je ovisno o angažmanu nekoliko pojedinaca. Gajde su se odavno iz života zajednica premjestile na pozornice i nastupe (uglavnom) kulturno-umjetničkih društava te povremene tečajeve, seminare i radionice u sklopu kojih se prenosi znanje. Upravo je ovaj festival nastao s namjerom da se promijeni suvremeno stanje gajdaške scene te potakne svijest o bogatstvu naslijeđene tradicije sviranja gajdi. Festival je trajao tri dana, istovremeno kao i *Fašange – Baranjske buše 2024.*, a

Slika 1. Detalj s koncerta u crkvi sv. Petra i Pavla u Topolju, foto: Edi Tajm

program je bio usmjeren na istraživanje nematerijalnoga kulturnog dobra u lokalnom i globalnom kontekstu, kao i njegovo očuvanje i prezentaciju.

GAJDAŠKI FESTIVAL

Gajdaški festival otvoren je konferencijom i panel-diskusijom *Gajde i gajdaška tradicija u Europi i Hrvatskoj* koja je održana u Muzeju Slavonije u Osijeku. Filip Golubov kao organizator festivala i direktor Turističke zajednice Općine Draž predstavio je ciljeve festivala te razloge zbog kojih se održava. Cilj mu je kroz gajde izgraditi prepoznatljivost područja Baranje, Osječko-baranjske županije, a osobito podunavske Šokadije gdje je, unatoč razvoju ruralnog turizma i poljoprivrednog sektora, kontinuirano iseljavanje (posebice mladih) i dalje vidljivo. S druge strane, kao gajdašu, poznavatelju i nositelju tradicijske kulture šokačke Baranje, jedan mu je od ciljeva uvođenje tradicijskih instrumenata u kurikulum glazbenih škola i akademija te da se od vrtića i osnovnih škola djecu upozna s tradicijom koja se istovremeno gubi, ali i dalje jako dobro poznaje.

Budući da je uvođenje tradicijskih instrumenata pa tako i gajdi u kurikulum u pojedinim europskim državama zaživjelo, gosti predavači iz Mađarske i Francuske podijelili su informacije na koji su to način postigli te kako je to pomoglo revitalizirati gajdašku tradiciju u njihovim državama.

Mátyás Bolya, glazbenik, skladatelj, etnomuzikolog i pročelnik Odsjeka za tradicijsku glazbu na Glazbenoj akademiji *Liszt Ferenc* u Budimpešti ukratko je prikazao povijest formalnog tradicijskoga glazbenog obrazovanja u Mađarskoj. Kroz godine razvoja do danas postoji na svim razinama – od osnovne glazbene škole do programa na doktoratu. Dr. sc. Bolya govorio je i o izazovima i posebnosti učenja tradicijske glazbe, o problematici (pismenog i auditivnog)

Slika 2. Orkestar mišina s gostima iz Madarske u pokladnoj povorci, foto: Edi Tajm

zapisivanja, o fleksibilnosti same glazbe i varijacijama istih napjeva te kako su uspješno izbjegli uniformiranje tradicijske glazbe.

Yan Cozian, glazbenik, skladatelj, istraživač i pedagog iz Francuske govorio je o oživljavanju prakse sviranja okcitanskih gajdi. Cozian je 1975. otkrio da su u Okcitaniji postojale *boha* gajde koje su se razlikovale od ostalih gajdi u Francuskoj. Budući da u tom kraju nije bilo živućih gajdaša te je bilo vrlo malo izvora koji svjedoče o postojanju te tradicije, Cozian nije imao od koga učiti svirati i izrađivati gajde. No, zahvaljujući sviračima koji su gajdašku glazbu prenijeli na druge instrumente, naučio je glazbeni repertoar. S godinama je rastao broj zainteresiranih za sviranje *boha* gajdi te je postupno i zajedno s učenicima osmislio metodologiju učenja sviranja gajdi, koje se od 1999. odvija i na razini konzervatorija u Mont-de-Marsanu.

Prvi dio panela odnosio se na strane gajdaške tradicije, primjere institucionalizacije na čvrstim dugogodišnjim temeljima i druge, izumrle, koju su uspješno oživjeli i održali. Drugi dio panela je bio posvećen gajdaštvu u Hrvatskoj, trenutnom stanju, budućnosti i mogućnostima institucionalizacije gajdaštva u obrazovnom sustavu. Diskusiju je moderirala Anamarija Bertin, predsjednica KUD-a *Baranjski Šokci Draž*, a gosti su bili etnomuzikologinja s Instituta za etnologiju i folkloristiku nasl. prof. dr. sc. Naila Ceribašić, jedini profesionalni gajdaš u Hrvatskoj, glazbenik solist na tradicijskim instrumentima u *Ansamblu LADO* Stjepan Večković, te gajdaš i graditelj gajdi koji je velik dio svog života posvetio istraživanju i bilježenju gajdaške tradicije, profesor sa Sveučilišta u Pečuhu dr. sc. Andor Végh. Svatko je govorio o svom iskustvu očuvanja tradicije i o smjerovima kojima bi gajdaštvo moglo ili trebalo ići.

Nasl. prof. dr. sc. Naila Ceribašić istaknula je kako u Hrvatskoj postoji uređeni sustav očuvanja tradicije te da bismo trebali naći primjere koji nam mogu pomoći kako bismo ju dodatno osnažili. Prezentirala je temeljne elemente koji doprinose očuvanju tradicije i njihovoj praksi. S druge

Slika 3. Gajdaši u pokladnoj povorci, foto: Edi Tajm

strane, istaknula je da nedostaje novijih istraživanja te (ne)vidljivost gajdaške scene u kojoj je krug ljudi vrlo limitiran.

Stjepan Večković je napomenuo kako je danas situacija puno bolja u odnosu na zadnjih pedeset godina te susreće sve više ljudi koji iskazuju interes za gajde i druga tradicijska glazbala. Budući da godinama održava radionice, seminare i tečajeve, susreo se s problematikom metodologije učenja sviranja gajdi, slaganja sustava podučavanja te sadržajnog i periodičnog određivanja razina školovanja. Nadodao je kako je važno i što se svira, *world music* je možda žanrovski bliži mladim generacijama, što je potencijalno način na koji bi se mogao privući interes publike.

Dr. sc. Andor Végh govorio je o poteškoćama; jedna od glavnih problematika na koju nailazi jest sama publika. Prema njemu, gajdaša će biti kada budu imali kome svirati. Drugi problem jest samo sviranje – je li osuđeno na nastupanje na smotrama i festivalima gdje su glavni nositelji tradicije KUD-ovi ili će to biti živa tradicija prisutna u svakodnevnom životu. Istaknuo je kako gajdaštvo nije samo područje kulture, već je za revitalizaciju gajdi uključeno demografsko pitanje, kao i pitanje prostornog planiranja. Napomenuo je da se mora imati na umu kako je Hrvatska složena po regijama te da bi se gajde i dude drugačije doživjele, primjerice, u Splitu ili Dubrovniku, tako da bi program za tradicijsku glazbu na svim nivoima morali napraviti tako da bude pogodan za svaku regiju.

U kontekstu uvođenja programa tradicijske glazbe u školske kurikule, jedan od zaključaka bio je da se programi definitivno ne bi smjeli uniformirati. Ono što već postoji jesu programi tambure u osnovnim i srednjim glazbenim školama pa i na akademijama u Osijeku i Zagrebu, a zajednički je prijedlog svih panelista da bi se postojeći odsjeci mogli proširiti na odsjeke za

tradicijsku glazbu. S druge strane, prvotno je kao mjesto održavanja ove panel-diskusije bila zamišljena Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, ali suradnja se nije ostvarila. K tome, nitko od studenata ni profesora s Akademije nije bio nazočan, što ukazuje na nepostojanje interesa od strane pedagoga i profesionalnih glazbenika s najveće glazbeno-obrazovne institucije na tom području.

Prvi dan *Gajdaškog festivala* završio je koncertom u crkvi sv. Petra i Pavla u Topolju. Crkva je bila dupke puna, a minimalizam interijera crkve bio je skladno popraćen osvjetljenjem s tek nekoliko upaljenih svijeća, što je zajedno s glazbom stvorilo jedinstven i mističan ugođaj. Program je bio vrlo raznolik te su se mogle vidjeti i čuti mnoge gajdaške tradicije s područja Europe. Koncert je započeo nastupom *Orkestra mišina* s članovima iz Hrvatske i Mađarske, a izveli su baranjsku, banatsku, podravsku i makedonsku tradicijsku glazbu. *Virtus Dudazenekar* iz Mađarske u nekoliko su točaka predstavili mađarsku gajdašku glazbu iz raznih regija. *Gajdarska družina* iz Bugarske predstavila je s dvjema točkama rodopsku gajdašku tradiciju. Stjepan Večković je odsvirao glazbu koju izvodi u *Ansamblu LADO*. Tomislav Livaja je predstavio srijemsku gajdašku tradiciju. Edi Tajm je s jednom točkom izveo gajdašku glazbu iz Srbije. Dominik Kunić je predstavio škotske gajde i njihovu glazbu, a Filip Butković je svirao slavonsku gajdašku glazbu.

Drugi dan *Gajdaškog festivala* bio je integriran u *Fašange – Baranjske buše 2024*¹. *Orkestar mišina* je zajedno s tamburaškim sastavom *Bujdoši* pratio *lipe* i *strašne buše*² u povorci po selima Draž i Gajić. U duhu buša i vrlo opuštenoj atmosferi, gajdaši i tamburaši su bili uz *buše* do samog kraja. Glazba je bila neizostavan dio u povorci kroz ulice, kada bi se plesalo *šokačko kolo* ili *kukunješće*, u dvorištima gdje bi domaćini dočekali i počastili *buše*. Svirali su pokladnu i prikladnu glazbu s prostora podunavske Baranje, a nisu izostajali ni prigodni bečarci. Uz domaćine, sudjelovali su i gosti iz Mađarske koji su u povorci svirali hrvatske gajde.

Istog se dana u večernjim satima održao gajdaški koncert u Etnografskom muzeju u Mohaču. Razlog ove suradnje jest dijeljena tradicija naroda s područja hrvatske i mađarske Baranje, koji su do prije stotinjak godina živjeli na zajedničkom geopolitičkom prostoru. Publika je bila zainteresirana i oduševljena rijetkim koncertom s bogatim programom raznovrsnih tradicija gajdaške glazbe.

Trećega je dana *Gajdaški festival* završio sa zatvarajućom ceremonijom i domjenkom, a sudionici su iskazali zahvalnost na prilici te mogućnosti susreta i razmjene iskustava sa sviračima iz drugih država.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Gajdaški festival je u ovom tek drugom izdanju ponudio vrlo raznolik i kvalitetan sadržaj. Lukava zamaskiranost festivala u *Fašange* omogućila mu je veću vidljivost, ali i posljedično uzročno povezivanje i revitaliziranje tradicija. Prisutnost gajdi u takvom obilježavanju običaja neformalno, možda čak i na podsvjesnoj razini, osigurava uvjete za daljnje prenošenje prakse i znanja.

U samo tri dana program je bio osmišljen tako da na različitim lokacijama okuplja razne profile

- 1 *Buše, poklade* ili *fašange* su karneval na području Baranje. *Buše* su maskirani ophodnici koji obilaze šokačka sela, a naziv se koristi i u muškom i ženskom rodu.
- 2 *Lipe buše* su obučene u svečanu narodnu nošnju, često suprotnog spola. *Strašne buše* nose drvene zoolomorfne maske s rogovima i ovčjim krznom, izvrnute kožuhe, klepke i klepetaljke.

publike – profesionalne glazbenike, etnomuzikologe, etnologe, pedagoge, istraživače amatere, graditelje glazbala, gajdaše, studente, glazbenike amatere, simpatizere tradicije, pripadnike zajednica na području općine Draž i grada Mohača, širu javnost. Na festivalu su prevladavali pripadnici mlađih generacija, i kao izvođači i kao publika, što je pozitivan pokazatelj trenutnog interesa te da postoji velik potencijal da se uz kontinuirani predani rad na promoviranju umijeća sviranja gajdi ono uistinu aktivno očuva i nastavi prenositi.

Kroz sve segmente festivala mogao se dobiti općenit dojam što to gajdaštvo podrazumijeva. Tijekom festivala mogle su se vidjeti razne uloge gajdaša kao nositelja tradicije, istraživača, organizatora, pedagoga, glazbenika, umjetnika, improvizatora, učenika, zabavljača. Gajdaštvo je nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske, ali smo imali i odličan uvid u gajdaške tradicije drugih država te njihove dobre prakse i načine pomoću kojih čuvaju i prenose svoju baštinu. Uključivanje srodnih tradicija i praksi pokazalo je javnosti bogatstvo zajedništva te moguće međukulturno očuvanje tradicije.

Mišljenja sam da *Gajdaški festival* već sada stvara i postiže održive, kvalitetne i dugoročne rezultate. Izuzetno me je radovalo vidjeti živu gajdašku tradiciju mimo službenog programa, spontano muziciranje nakon domjenaka ili tijekom pauza, što dokazuje da gajdaštvo ne živi jedino na pozornici. Ovaj festival je odlično mjesto susreta, promišljanja, učenja, izmjenjivanja, nadahnuća i napose polazište djelovanja. Tradicija je živa samo kada je promjenljiva, a na svima nama je odgovornost hoćemo li ju i na koji način (o)živjeti.